

BOFIT Online

2000 • No. 6

Seija Lainela

Lamasta kasvuun –
Baltia vuosituhanen vaihteessa

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos
BOFIT

ISSN 1456-811X (online)
14.6.2000

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT)
Helsinki 2000

Tässä julkaisussa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin kantaa.

Sisällys

Tiivistelmä	4
Lyhyestä lamasta kasvuun	5
Inflaatio hidasta ja työttömyys suurta	6
Valtiontalouden vakaus koetuksella.....	7
Valuuttakurssit pysyneet vakaina	9
Ulkomaankaupan vaje huolestuttava	10
Yksityistämisen viimeinen vaihe	12
Poliittisia muutoksia ja vakautta	13
EU-jäsenyyteen valmistaudutaan	14
Lähtöleveysuuden haasteet	15
Baltian maiden taloustilastoja	16

Seija Lainela

Lamasta kasvuun – Baltia vuosituhanen vaihteessa

Tiivistelmä

Tärkein Baltian maiden viimeaikaiseen kehitykseen vaikuttanut tekijä oli Venäjän talouskriisi vuonna 1998. Sen seuraukset tulivat Baltian talouskehityksessä täysimääräisinä näkyviin viime vuonna, mutta kriisin vaikutukset alkoivat kuitenkin hälvetä jo saman vuoden kuluessa. Viro ja Latvia ovat selviytyneen kriisin aiheuttamasta lamasta Liettuaa paremmin, mikä osittain johtuu niiden pidemmälle edenneistä talousuudistuksista. Uudistusten ansiosta Viron ja Latvian taloudet ovat pystyneet joustavammin sopeutumaan ulkoisen shokin aiheuttamiin muutoksiin. Venäjän kriisin vaikutuksesta Baltian maiden ulkomaankaupan ja tuotannon rakenne on muuttunut, sillä vienti on yhä enemmän suuntautunut vaativammille länsimarkkinoille.

Asiasanat: Viro, Latvia, Liettua, talouskehitys, talouspolitiikka, ulkomaankauppa, EU

Lyhyempi version artikkelista on ilmestynyt Suomen Pankin Euro & Talous-julkaisussa 2/2000.

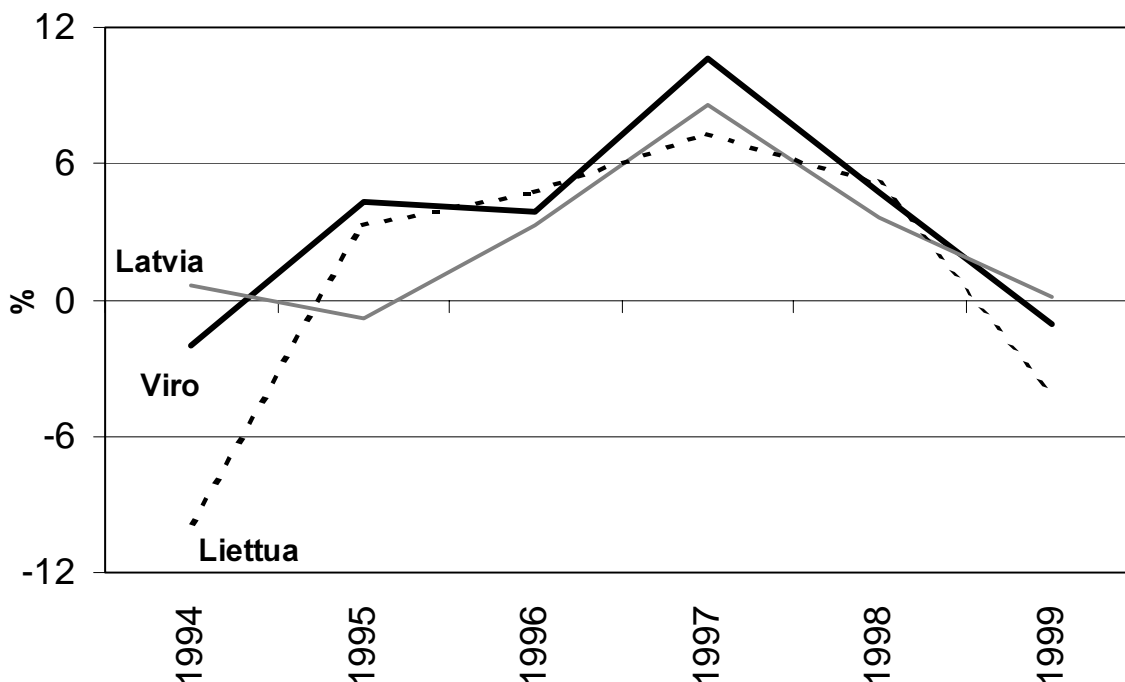
Lyhyestä lamasta kasvuun

Venäjän talouskriisi syksyllä 1998 vei Baltian maat lamaan (kuvio 1). Vienti Venäjälle oli ennen ruplan devalvoitumista tärkeää Baltian maille, joten viennin romahdus vaikutti suuresti niiden tuotantoon. Kokonaistuotannon väheneminen alkoi vuoden 1998 lopulla. Vuonna 1999 Viron bruttokansantuote (BKT) supistui 1,1 %, kun taas Latvian BKT pysyi suunnilleen edellisvuotisena, kasvua oli 0,1 %. Lama osoittautui sekä Virossa että Latviassa kuitenkin lyhytaikaiseksi, sillä molemmissa maissa tuotanto alkoi taas lisääntyä vuoden jälkipuoliskolla.

Viron teollisuustuotannon myynti väheni viime vuonna 4 %. Vuoden toisella puoliskolla tuotanto alkoi jo elpyä, mutta kasvu ei pystynyt kompensoimaan alkuvuoden jyrkkää pudotusta. Tuotannon elpyminen on Virossa nopeaa, kuluvan vuoden tammi-maaliskuussa teollisuuden myynti oli 13 % suurempi kuin edellisen vuoden vastaavana aikana, joskin lukuun vaikuttaa vertailuajankohdan tuotannon pienuus.

Latviassa teollisuustuotanto väheni viime vuonna 9 %, mutta vuoden lopussa kuukausituotanto oli palannut vuoden takaiselle tasolle. Kuluvan vuoden ensimmäisellä neljänneksellä teollisuustuotanto oli 4 % suurempi kuin edellisen vuoden vastaavana aikana. Latvian taloudelle ovat tärkeitä rahtikuljetukset, joista kauttakululiikenne Venäjältä ja Venäjälle muodostaa huomattavan osan. Ne vähenivät viime vuonna. Satamien lastaukset pienenevät 6 % edellisestä vuodesta, osin siitä syystä että Venäjä siirsi kauttakuljetuksiaan muihin Baltian maihin.

Kuvio 1. Bruttokansantuotteen kehitys

Lähde: Kansalliset tilastoviranomaiset

Liettuassa kokonaistuotannon väheneminen jatkui koko viime vuoden. Vielä vuoden viimeisellä neljänneksellä BKT pieneni 5 %, kun se Virossa ja Latviassa oli jo kääntynyt kasvuun. Ennakkotietojen mukaan Liettuan BKT supistui 4,1 % ja teollisuustuotanto 8 % vuoden aikana. Tämä johtui suurelta osin Venäjän-viennin pienenemisestä, mutta myös muilla

tekijöillä oli vaikutuksensa. Liettuassa sijaitsee Baltian maiden ainoa öljynjalostamo, Mazheikiu Nafta. Viime vuonna Liettuan valtio aloitti tuotantolaitoksen yksityistämisen myymällä osan siitä yhdysvaltalaiselle öljyalan yhtymälle. Myös venäläiset öljy-yhtiöt olivat kiinnostuneita yrityksestä. Jalostamo on suurelta osin riippuvainen Venäjältä tuotavasta raakaöljystä, ja yksityistämisen prosessin aikana ja myös sen jälkeen Mazheikiu Nafta on kärsinyt raakaöljyn toimituskatkoista.

Vuoden 2000 ensimmäisellä neljänneksellä Liettuan BKT näyttää kääntyneen nopeaan kasvuun. Maan tilastoviranomaisten alustavien arvioiden mukaan BKT kasvoi 4,2 % edellisen vuoden vastaavasta ajasta. Samaan aikaan teollisuustuotanto lisääntyi 4,5 %.

Kuluvana vuonna kokonaistuotannon odotetaan lisääntyvän kaikissa Baltian maissa. Virossa ja Latviassa viranomaiset ennustavat runsaan 4 prosentin kasvua ja Liettuassa noin 2 prosentin kasvua.

Venäjän kriisillä oli Baltian maille pidemmällä tähtäimellä myös positiivisia vaikutuksia. Kun vienti Venäjälle lähes pysähtyi, oli Baltian maiden pakko alkaa etsiä markkinoita tuotteilleen muualta ja suunnata vientiponnistuksiaan länteen. Myös tuotekehittelyn merkitys kasvoi, sillä Venäjälle viedyt tuotteet eivät sellaisinaan vastanneet länsimarkkinoiden vaatimuksia.

Parhailtaan Baltian maissa on menossa tuotannon rakennemuutos. Elintarvikkeet olivat tärkeä vientiartikkeli Venäjälle ja muihin IVY-maihin ennen syksyn 1998 kriisiä, mutta nyt elintarviketuotannon osuus Baltian maiden tuotannosta on vähenemässä. Virossa elintarvikkeiden tuotanto pieneni viime vuonna 20 %. Tuotanto kasvoi aloilla, jotka vievät pääosan tuotteistaan länteen. Muun muassa puun ja puutuotteiden, kommunikaatiolaitteiden ja erilaisten instrumenttien tuotanto kasvoi Virossa.

Latviassa lähes kaikkien teollisuudenalojen tuotanto supistui viime vuonna. Elintarviketuotanto väheni 17 % ja saman verran väheni myös selluloosan ja paperin tuotanto. Vaatetusteollisuuden tuotanto pieneni 13 %. Liettuassa suurin tuotannon vähennys, 37 %, tapahtui öljynjalostuksessa. Elintarviketuotanto supistui viisi prosenttia.

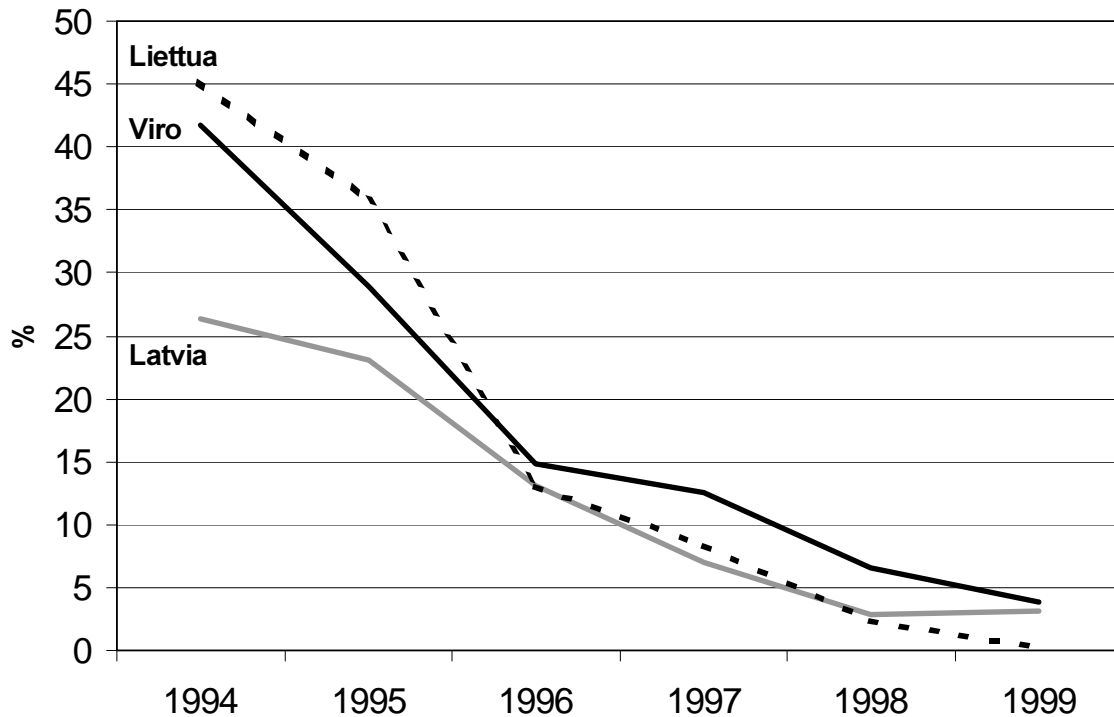
Inflaatio hidasta ja työttömyys suurta

Baltian maat ovat onnistuneet inflaation taltuttamisessa hyvin. Parina viime vuonna Latvian ja Liettuan inflaatio on ollut hitaimpia siirtymätalousmaiden joukossa. Viime vuonna kuluttajahinnat nousivat Virossa ja Latviassa vajaat neljä prosenttia ja Liettuassa vain 0,3 % (kuvio 2). Liettuan lähes paikallaan pysyneisiin hintoihin vaikutti talouden lama, joka heikensi huomattavasti kotimaista kysyntää. Kaikissa Baltian maissa inflaation odotetaan jälleen kiihtyvän jonkin verran kuluvana vuonna talouden elpymisen myötä.

Baltian talouksien viimeaikaiset vaikeudet ovat heijastuneet työttömyyteen, joka on kasvanut ennätyslukemiin. Latviassa ja Liettuassa työttömyysaste kasvoi viime vuoden lopulla 15 prosentin tuntumaan ja Virossa sama tapahtui vuoden 2000 ensimmäisellä neljänneksellä. Nämä työttömyysluvut perustuvat kansainvälisesti vertailukelpoihin työvoimatutkimuksiin, joita Baltian maissa tehdään 2 - 4 kertaa vuodessa. Työvoimaviranomaisten kuukausittain laskemat tilastot työttömiksi rekisteröityneistä henkilöistä antavat paljon pienempiä työttömyysprosentteja. Niiden suuruus riippuu rekisteröintiperiaatteista kussakin maassa eivätkä ne siksi ole vertailukelpoisia eri maiden välillä. Vuoden 2000 huhtikuussa rekisteröityneiden työttömien osuus työvoimasta oli Virossa 6,6 %, Latviassa 9,0 % ja

Liettuaassa 11,2 %. Kaikissa Baltian maissa ongelmana ovat työttömyyden suuret alueelliset erot. Syrjäisillä alueilla ja taantuvilla teollisuuspaikkakunnilla työttömyysaste voi enimmillään ylittää jopa nelinkertaisesti pääkaupunkiseutujen suhteellisen pienet työttömyysprosentit.

Kuvio 2. Kuluttajahintojen kehitys

Lähde: Kansalliset tilastoviranomaiset

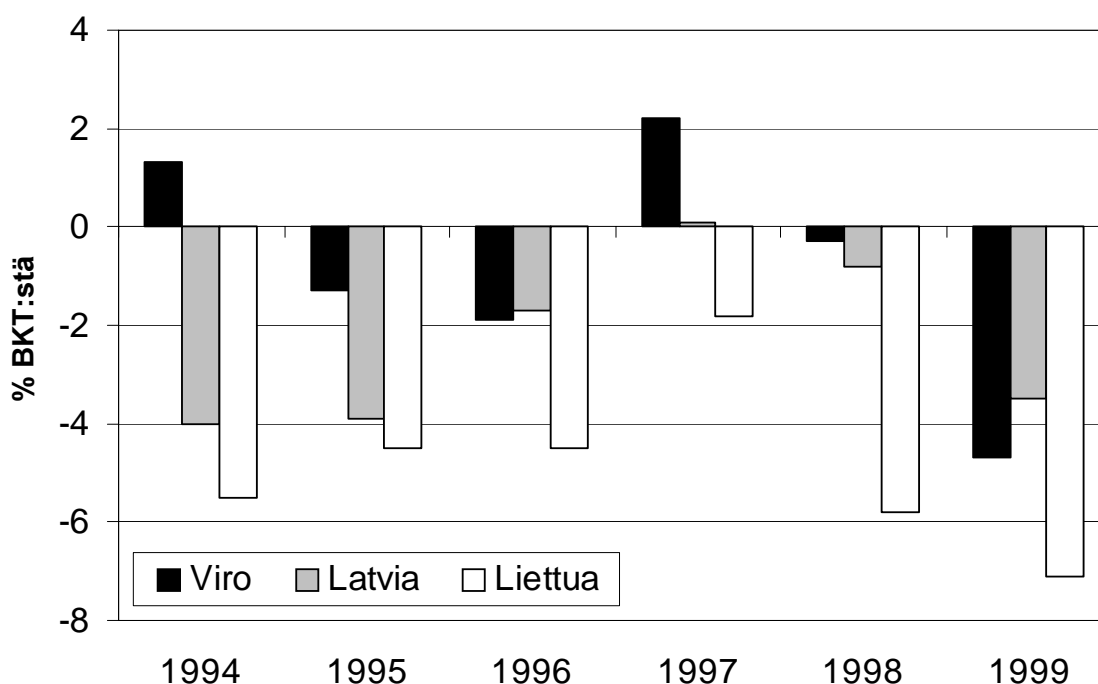
Valtiontalouden vakaus koetuksella

Viro ja Latvia ovat 1990-luvulla harjoittaneet maltillista finanssipolitiikkaa. Viron budjettivajeet ovat olleet pienimpiä kaikkien siirtymätalousmaiden joukossa. Vain kolmena vuonna 1990-luvulla on Viron julkisen sektorin budjettivaje ylittänyt yhden prosentin bruttokansantuotteesta (kuvio 3). Tämä on huomattava saavutus uudelle valtiolle, jonka täytyi muodostaa valtiolliset ja taloudelliset rakenteet lähes tyhjästä ja samanaikaisesti mm. rakentaa sosiaaliturvajärjestelmää ja panostaa koulutukseen. Latviassa julkisen sektorin budjettivaje oli korkeimmillaan noin 4 % bruttokansantuotteesta 1990-luvun puolivälissä. Tuolloin pääasiallisena syynä vajeisiin oli pankkisektorin vakava kriisi, jonka seurauksena suuria pankkeja meni konkurssiin. Ne veivät mukanaan sekä yksityishenkilöiden että julkisen sektorin talletuksia. Seuraavina vuosina budjettipolitiikkaa kiristettiin ja vajeet pienenivät huomattavasti. Maltillisen finanssipolitiikan ansiosta Viron ja Latvian valtiot eivät ole velkaantuneet merkittävästi.

Liettuan finanssipolitiikka on 1990-luvulla ollut muita Baltian maita löysempää. Vain vuonna 1997, jolloin talous kasvoi ennätysvauhtia, julkisen sektorin vaje alitti 4,5 % BKT:stä. Osasyynä tilanteeseen ovat Liettuan verkkaisemmat talousuudistukset. Liettuaassa julkinen sektori on esimerkiksi edelleen tukenut vaikeuksiin joutuneita suuryrityksiä mm. energia-alalla.

Talouden lama vaikutti Baltian maiden julkisen sektorin tilaan viime vuonna budjettivajeita kasvattamalla. Alun perinkin vuoden 1999 budjetit oli laadittu optimistisesti, sillä Venäjän kriisin vaikutuksia talouksiin aliarvioitiin. Tuotannon pieneneminen kuitenkin vähensi tuloja suunnitellusta. Kaikissa Baltian maissa jouduttiin budjetin menoja leikkaamaan vuoden kuluessa, mutta siitä huolimatta vajeet muodostuivat ennätyskellisen suuriksi. Alustavien tietojen mukaan julkisen sektorin vaje oli Virossa 4,7 % BKT:stä, Latviassa 3,5 % ja Liettuassa 7,1 %. Liettuassa budjetin epätasapainoa lisäsi se, että Venäjän kriisin puhjettua yritystukia aluksi kasvatettiin. Tämä myös hidasti yritysten sopeutumista muuttuneisiin olosuhteisiin.

Kuvio 3. Julkisen sektorin budjettijäämä, % BKT:stä

Lähde: Kansalliset viranomaiset, EBRD

Kuluvana vuonna Baltian maiden tavoitteena on kiristää finanssipolitiikkaa tuntuvasti. Tähän pyritään mm. julkista hallintoa tehostamalla, julkisen sektorin palkkojen jäädytyksellä ja eläkkeiden nousun rajoittamisella. Liettuassa karsitaan lisäksi erilaisia etuisuuksia ja yritystoiminnan tukia. Virossa julkisen sektorin vajeen pitäisi suunnitelmien mukaan jäädä 1,3 prosenttiin BKT:stä, Latviassa 1,9 prosenttiin ja Liettuassa 2,8 prosenttiin.

Julkisen sektorin vajetta koskevat suunnitelmat on kirjattu Baltian maiden talousohjelmiin, joista ne ovat sopineet Kansainvälisen valuuttarahaston kanssa osana maille myönnettyjä valmiusluottojärjestelyjä. Latvia sopi tästä ns. stand-by -järjestelystä IMF:n kanssa viime vuoden joulukuussa ja Viro ja Liettua kuluvan vuoden maaliskuussa. Latvian 45 miljoonan dollarin suuruinen valmiusluottojärjestely on voimassa 16 kuukautta. Viron järjestely on voimassa 18 kuukautta ja siihen liittyy 39 miljoonan dollarin luottovaraus. Liettuan järjestelyn voimassaoloaika on 15 kuukautta ja sen suuruus 80 miljoonaa dollaria. Baltian maat ovat ilmoittaneet, että niiden tarkoituksena ei ole nostaa valmiusluottoja. Luottojärjestelyt on tehty takaamaan maiden maksuvalmius yllättävissä tilanteissa. Lisäksi järjestelyt ovat osoituksena

IMF:n tuesta noudatettavalle talouspolitiikalle. Kyseessä on kaikissa Baltian maissa järjestyksessä neljäs stand-by -järjestely. Viro ja Latvia eivät ole koskaan nostaneet järjestelyihin liittyviä valmiusluottoja.

Vuoden 2000 keväällä IMF:n valtuuskunta totesi Baltiassa vieraillessaan, että Virossa valtiontalouden kiristys on onnistunut ja alkuvuoden budjettikehitys on ollut suunnitelmien mukaista. Latvialle IMF suosittelee budjetin menojen lisäkarsintaa, mikäli vaihtotaseen vajetta ei saada kuriin. Liettualla on ollut alkuvuonna ongelmia erityisesti sosiaaliturvamaksujen kartuttamisessa ja paikallishallinnon budjettien tasapainottamisessa.

Valuuttakurssit pysyneet vakaina

Baltian maiden kiinteät valuuttakurssit ovat säilyneet ennallaan 1990-luvun alkupuolelta lähtien huolimatta ulkoisista häiriöistä kuten kehittyvien markkinoiden epävakaudesta 1997 ja Venäjän ruplakriisistä 1998. Viron ja Latvian päämääränä on pitää kurssisidoksensa muuttumattomana siihen asti, kunnes maat EU-jäsenyyden toteuduttua aikanaan liittyvät EMUun. Liettua on ilmoittanut muuttavansa vuoden 2001 jälkipuoliskolla valuuttansa kiinnityksen dollarista euroon. Dollarin viime aikainen vahvistuminen on aiheuttanut hankaluuksia Liettuan euroalueelle suuntautuvalla viennillä.

Tiettyjä paineita valuuttoja kohtaan on ajoittain ilmennyt etenkin Liettuassa. Vuoden 1999 syksyllä devalvaatiohuhujen kiihdyttyä korot nousivat joksikin aikaa huippulukemiin. Esimerkiksi kolmen kuukauden Vilibor (pankkien välinen korko) kohosi korkeimmillaan 22 prosenttiin. Sittemmin korot ovat laskeneet, ja toukokuussa 2000 kolmen kuukauden Vilibor oli runsaassa kahdeksassa prosentissa. Virossa ja Latviassa korot ovat olleet Liettuaa alemmat ja myös vakaammat. Virossa kolmen kuukauden Talibor-korko oli vuoden 2000 alkupuoliskolla runsaan viiden prosentin paikkeilla. Latviassa Rigibor alitti viisi prosenttia toukokuussa 2000.

Baltian maiden rahoitussektorit ovat parin viimeksi kuluneen vuoden aikana kokeneet suuria muutoksia, kun ulkomaiset pankit ovat hankkineet omistukseensa useita maiden merkittävimmistä pankeista. Tämä on auttanut sektorien kehitystä tuomalla alalle pitkäaikaista kokemusta pankkitoiminnasta ja kasvattamalla väestön luottamusta pankkeihin. Ulkomaiset pankit ovat myös lisänneet sektorin vakautta ja osaltaan helpottaneet pankkivalvontaa.

Ruotsalaiset pankit Swedbank ja SEB omistavat enemmistön Viron kahdesta suurimmasta pankista, Hansapankista ja Ühispankista. Nämä kaksi suurinta pankkia hallitsevat yhdessä 85:tä prosenttia koko pankkisektorin varoista. Latvian pankkisektorista noin 70 % on ulkomaisessa omistuksessa. Siellä SEB omistaa merkittävän osan maan toiseksi suurimmasta pankista, Unibankista. Ulkomaista omistusta on myös maan suurimmassa pankissa, Pareks bankassa, joskaan omistuksen jakautumasta ei ole tarkkaa tietoa. Liettuassa ulkomaisessa omistuksessa on noin 40 % pankkisektorin pääomasta. Suurin yksittäinen omistaja on sielläkin SEB. Liettuan pankkisektori on lähes yhtä keskittynyt kuin Viron. Liettuassa kolme suurinta pankkia (joista kaksi on edelleen valtion omistamia) vastaa yhdessä 85 prosentista pankkisektorin varoja. Vuoden 2000 alussa yksityinen Vilniaus Bankas fuusioitui toisen yksityispankin kanssa, jolloin siitä tuli Liettuan suurin ja Baltian toiseksi suurin pankki Hansapankin jälkeen.

Venäjän kriisi ja sen aiheuttamat talousvaikeudet vaikuttivat Baltian maiden pankkisektoreihin, mutta viime vuoden aikana rahoitusalan kasvu alkoi jälleen nopeutua. Viron pankit ovat Baltian pankeista parhaassa kunnossa, kun mittarina pidetään järjestämättömien luottojen osuutta koko luottokannasta. Virossa järjestämättömiä luottoja oli viime vuoden lopulla alle kaksi prosenttia pankkien myöntämistä luotoista. Latviassa ja Liettuassa vastaava osuus oli vajaat 10 %.

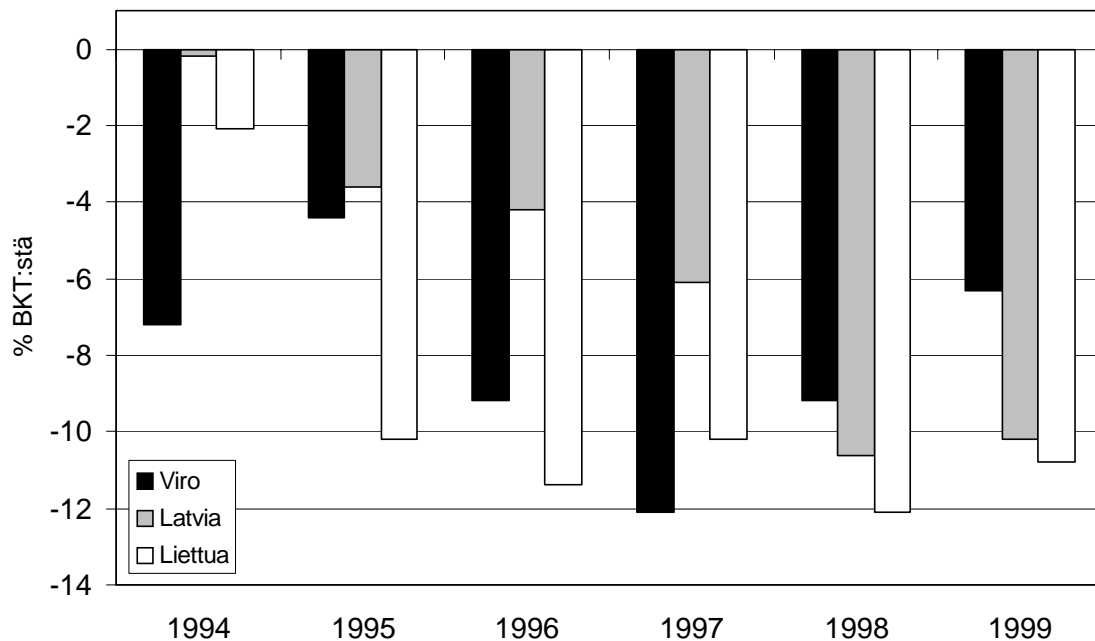
Ulkomaankaupan vaje huolestuttava

Baltian maiden ulkomaankauppa on kokenut suuria muutoksia Venäjän kriisin vuoksi. Kriisin vaikutukset osoittivat, miten tärkeä Venäjä taloudellisesti vielä oli Baltian maille. Tämä oli saattanut monilta Baltiassa unohtua kriisiä edeltäneen nopean talouskasvun aikana. Vuonna 1997, ennen Venäjän-viennin romahdusta, Venäjän osuus Viron viennistä oli virallisten tilastojen mukaan 19 %, Latvian viennistä 21 % ja Liettuan viennistä 25 %. Viime vuonna vastaava osuus oli Virossa 9 % ja Latviassa ja Liettuassa enää 7 %. Viennin väheneminen Venäjälle ja muihin IVY-maihin oli viime vuonna niin suurta, ettei viennin kasvu muualle, erityisesti EU-maihin, pystynyt sitä korvaamaan. Kokonaisvienti väheni Virossa ja Latviassa viitisen prosenttia ja Liettuassa 20 %.

EU-maiden suhteellinen osuus Baltian maiden ulkomaankaupasta on koko 1990-luvun ajan lisääntynyt, vaikkakin viime aikoina osin IVY-kaupan pienenemisen vuoksi. Viime vuonna EU:n osuus viennistä oli Virossa 63 %, Latviassa 60 % ja Liettuassa 50 %. EU:n näin suuri osuus on huomattava saavutus maille, joiden viennistä vielä 10 vuotta sitten länsimaat muodostivat vain muutaman prosentin.

Baltian maiden talouksien yksi suurimmista ongelmista on vaihtotaseen epätasapaino (kuvio 4). Koko 1990-luvun jälkipuoliskon Liettuan vaihtotaseen vaje on ollut yli 10 % BKT:stä. Myös Virossa ja Latviassa vaihtotaseen vaje on ylittänyt 10 % BKT:stä joinakin vuosina. Viime vuonna Viron vaihtotaseen vaje kuitenkin supistui merkittävästi eli 6 prosenttiin BKT:stä, kun lama vähensi tuontikysyntää. Latviassa ja Liettuassa vajeet sen sijaan pienenevät vain hieman. Sekä Virossa että Latviassa vaihtotaseen vajeet lähtivät jälleen nopeaan kasvuun viime vuoden viimeisellä neljänneksellä talouskasvun kiihdyttyä.

Kuvio 4. Vaihtotaseen vaje, % BKT:stä

Lähde: Kansalliset tilastoviranomaiset

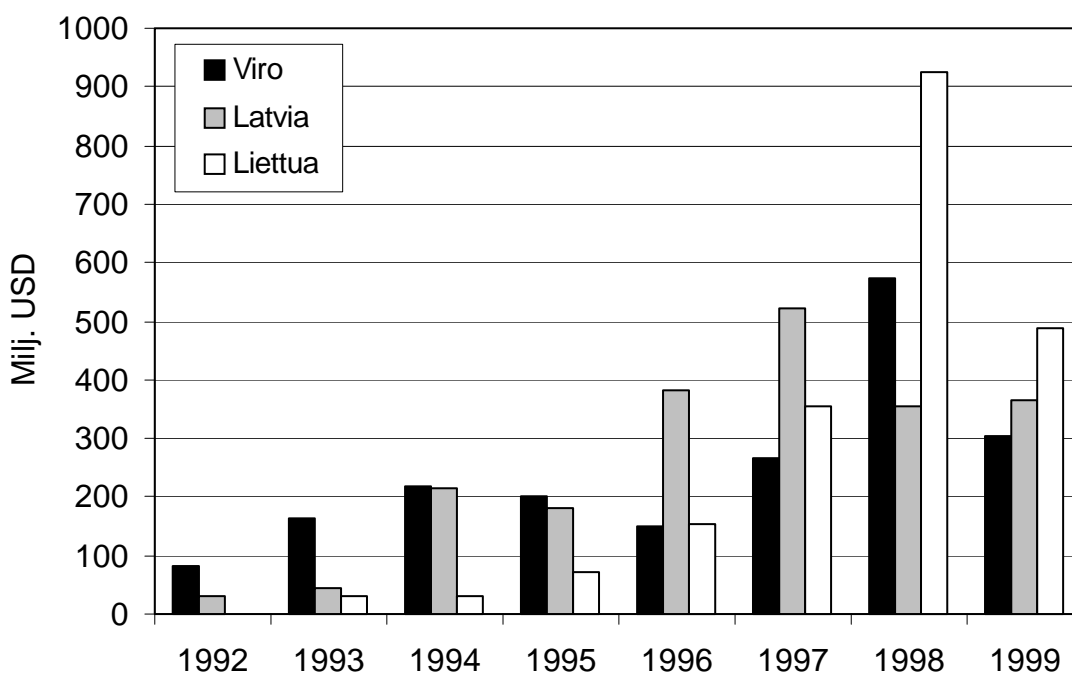
Periaatteessa vaihtotaseen vajetta voidaan pitää normaalina ilmiönä Baltian maiden kaltaisille kehittyville talouksille, joiden kotimainen säästämisaste on pieni ja investointitarpeet suuria. Ulkomaisen velan kasvaessa suuret vajeet voivat kuitenkin muodostua uhkaksi talouden kehitykselle mm. siinä tapauksessa, että rahoituksen saatavuus heikkenee.

Tässä mielessä ulkomaisen rahoituksen rakenne on merkityksellinen. Pitkäaikaiset lainat samoin kuin suorat ulkomaiset sijoitukset ovat stabiilia rahoitusta, kun taas lyhytaikaisten lainojen uusiminen voi vaikeutua ja portfoliosijoitukset voivat poistua maasta nopeastikin olosuhteiden koti- tai ulkomailla muuttuessa.

Viro ja Latvia ovat 1990-luvun jälkipuoliskolla pystyneet useina vuosina rahoittamaan ulkomaisilla suorilla sijoituksilla koko vaihtotaseen vajeensa tai ainakin merkittävän osan siitä. Maat eivät siten ole velkaantuneet ulkomaille siinä määrin kuin suuret alijäämät antaisivat olettaa. Liettua on saanut suhteellisesti vähemmän suorita ulkomaisia sijoituksia ja on sen vuoksi joutunut ottamaan muita Baltian maita enemmän lainaa kansainvälisiltä markkinoilta. Liettuan julkinen ulkomainen velka on noin 25 % BKT:stä. Velka ei ole vielä huolestuttavan suuri, mutta se kasvaa melko nopeasti. Virossa ja Latviassa julkisen sektorin ulkomainen velka on alle 10 % BKT:stä.

Baltian maat saivat myös viime vuonna paljon suorita ulkomaisia sijoituksia. Niitä tehtiin summalla, joka vastaa 5 - 6 prosenttia maiden bruttokansantuotteesta. Koska Baltian maiden taloudet ovat pieniä, aiheuttavat yksittäiset suuret investoinnit huomattavia vaihteluita vuosittaisissa suorien sijoitusten virroissa (kuvio 5).

Kuvio 5. Suorat ulkomaiset sijoitukset Baltian maihin, milj. USD

Lähde: Kansalliset tilastoviranomaiset

Viro on saanut suurimman osan eli 41 % ulkomaisista sijoituksistaan Ruotsista. Ruotsin merkitys kasvoi erityisesti sen jälkeen, kun ruotsalaispankit vuonna 1998 hankkivat omistukseensa kaksi Viron suurinta pankkia. Suomi on toisena 30 prosentin osuudella. Latvian tärkein sijoittajamaa on Tanska, josta on tehty 14 % Latviaan suuntautuneista investoinneista.

On kuitenkin huomattava, että suuri osa Tanskan sijoituksista muodostuu Soneran ja brittiläisen Cable & Wirelessin Tanskaan rekisteröidyn yhteenliittymän sijoituksesta Latvian puhelinyhtiöön Lattelekomiin. Yhdysvallat on Latvian sijoittajista toisella sijalla 10 prosentin osuudella. Sekä Saksan että Ruotsin osuudet ovat 8 %.

Ruotsi on tehnyt Liettuaan eniten sijoituksia eli 18 % kaikista maan saamista suorista ulkomaisista sijoituksista. Toisena on Yhdysvallat (13 %) ja kolmantena Suomi (11 %). Ruotsin ja Suomen investoinneista huomattava osa muodostuu Telian ja Soneran sijoituksesta Liettuan puhelinyhtiöön Lietuvos Telekomasiin.

Suorien ulkomaisten sijoitusten määrään on vaikuttanut ratkaisevasti valtionyritysten yksityistämisen eteneminen, sillä suuri osa sijoituksista on tehty yksityistämiskauppojen yhteydessä. Kun yksityistäminen on Baltian maissa nyt loppusuoralla, vähenevät siihen liittyvät investoinnit tulevina vuosina.

Yksityistämisen viimeinen vaihe

Baltian maat ovat edenneet valtionyritysten yksityistämisessä pitkälle. Virossa ja Latviassa lähes kaikki teollisuuslaitokset on jo yksityistetty. Myymättä on lähinnä vain infrastruktuuriyrityksiä, jotka tuottavat peruspalveluja kuten energiaa ja liikennepalveluita. Liettuassa on infrastruktuuriyritysten lisäksi yksityistämättä vielä joitakin satoja muita yrityksiä, joukossa kaksi valtion omistamaa suurta pankkia.

Viron suurin yksityistämiskauppa viime vuonna oli Eesti Telekomien listautuminen Tallinnan ja Lontoon pörssiin, jolloin 24 % yhtiön osakkeista myytiin. Suunnitelmissa on myydä loput valtion omistuksesta eli 27 % osakkeista kuluvan vuoden aikana. Jo aiemmin yhtiöön strategisiksi sijoittajiksi tulleet Sonera ja Telia omistavat Eesti Telekomista 49 %. Kuluvan vuoden huhtikuussa Viron hallitus julisti kansainvälisen tarjouskilpailun rahtiliikennettä hoitavan rautatieyhtiön, Eesti Raudteen, yksityistämiseksi. Myytävänä on 66 prosentin osuus yhtiöstä. Yksityistämisen on tarkoitus tapahtua kuluvan vuoden aikana. Viro on jo aiemmin yksityistänyt kansainvälistä matkustajaliikennettä ja Tallinnan alueen lähiliikennettä hoitavat rautatieyhtiöt. Hallitus on parhaillaan neuvottelemassa maan kahden öljyliuskeella toimivan voimalan myynnistä brittiläiselle energiayhtiölle.

Sekä Latviassa että Liettuassa yksityistäminen hidastui viime vuoden aikana, sillä jäljellä olevien suuryritysten myynti osoittautui poliittisesti vaikeaksi. Myös yksityistämisen menetelmät ovat synnyttäneet erimielisyyttä.

Latvian suurimmat yksityistämistä odottavat yritykset ovat LASCO-varustamo ja sähköenergiaa tuottava Latvenergo. LASCOa tarjottiin myytäväksi jo viime vuonna, mutta halukkaita ostajia ei ilmeisesti korkean hinnan vuoksi löytynyt. Latvenergo on päätetty pilkkoa pienempiin osiin, joista kahden voimalan osittainen yksityistäminen on tarkoitus aloittaa kuluvana vuonna. Latvia on myös myymässä loppuosaa Lattelekom-puhelinyhtiöstä, jonka yksityistäminen aloitettiin vuonna 1994. Tuolloin Latvian valtio myi 49 % Lattelekomista Soneran ja brittiläisen Cable & Wirelessin muodostamalle yhtiölle ja myönsi samalla Lattelekomille monopolin kiinteiden telepalvelujen tuottamiseen vuoteen 2013 asti. Kun Latvia liittyi Maailman kauppajärjestöön WTO:hon vuonna 1998, sitoutui se vapauttamaan telealan kilpailulle vuoteen 2004 mennessä. Parhaillaan hallitus neuvottelee nykyisen pääomistajan Soneran kanssa korvauksista, jotka on maksettava Soneralle monopolikauden lyhenemisen vuoksi.

Liettua pyrkii myymään kuluvan vuoden aikana ainakin toisen kahdesta valtionomisteisesta pankistaan, eli maan kolmanneksi suurimman pankin, Maatalouspankin (Žemes Ukio Bankas). Toukokuun määräaikaan mennessä vain yksi ostaja – puolalainen Pekao yhdessä pääomistajansa italialaisen UniCredito Italianon kanssa – oli tehnyt pankkia koskevan tarjouksen. Säästöpankki, joka on maan toiseksi suurin pankki, pyritään myös yksityistämään lähitulevaisuudessa. Lisäksi valtion kaasuyhtiön ja sähköyhtiön myynti on päätetty käynnistää. Vuonna 1998 Liettua myi osake-enemmistön Lietuvos Telekomas -puhelin-yhtiöstä yhdessä maan suurimmista yksityistämiskaupoista Soneran ja Telian muodostamalle yhtiölle. Loput omistuksesta on tarkoitus myydä pörssin kautta kuluvana vuonna. Viime vuoden suurimmassa yksityistämiskaupassa Liettuan valtio myi kolmanneksen Mazheikiu Nafta -öljynjalostamosta yhdysvaltalaiselle Williams-yhtymälle. Yksityistämisestä oli neuvoteltu lähes kaksi vuotta ostajaehdokkaan kanssa. Toteuduttuaan kauppa aiheutti poliittisen kriisin sitä vastustaneen pääministerin erotessa. Kauppaa arvosteltiin mm. siitä, että Liettuan valtio sitoutui rahoittamaan öljynjalostamon investointeja 340 miljoonalla dollarilla, mikä rasittaa suuresti maan budjettia.

Kaikki Baltian maat suunnittelevat saattavansa yritysten yksityistämisen päätökseen viimeistään vuoden 2001 aikana. Erityisesti Liettuan kohdalla aikaraja tuntuu hyvin optimistiselta.

Poliittisia muutoksia ja vakautta

Viron poliittinen elämä on viimeksi kuluneen vuoden aikana ollut Baltian maista rauhallisinta. Maassa pidettiin parlamenttivaalit maaliskuussa 1999. Hallituksen muodostivat kolme oikeistolaista puoluetta, joilla on 101-paikkaisessa parlamentissa yhteensä 53 edustajaa. Suurin puolue, Keskusta, jäi oppositioon. Lokakuussa pidettyjen kunnallisvaalien tulokset vastasivat pääpiirteissään parlamenttivaalien tulosta.

Latvia sai vuoden 1999 kesäkuussa uuden presidentin maata kaksi nelivuotiskautta hallinneen Guntis Ulmanisin seuraajaksi. Latvian perustuslain mukaan presidentti voi olla virassa korkeintaan kaksi kautta. Presidentin valitsee parlamentti. Uusi presidentti, Vaira Vike-Freiberga, tuli mukaan vaalien toiselle kierrokselle yllätysnimenä, kun ensimmäisellä kierroksella kukaan viidestä ehdokkaasta ei saanut riittävää kannatusta. Vaira Vike-Freiberga on asunut suuren osan elämästään Kanadassa, jossa hän on toiminut psykologian professorina. Latviassa hän oli lähes tuntematon ennen vaaleja. Valintansa jälkeen Vike-Freiberga on noussut nopeasti maansa suosituimmaksi poliitikoksi.

Kuluvan vuoden toukokuussa Latviaan nimitettiin uusi hallitus, yhdeksäs sitten maan itsenäistymisen. Tämänkertainen hallituskriisi johtui hallituksen sisäisistä yksityistämiseen liittyneistä erimielisyyksistä. Uudessa hallituksessa jatkavat kaikki kolme aiempaan hallitukseen kuulunutta puoluetta. Keskustaoikeistolaisen hallituksen muodostavilla neljällä puolueella on 69 edustajaa Latvia 100-paikkaisessa parlamentissa.

Liettuassa ehti toimia kolme eri hallitusta viime vuoden aikana. Viimeisin hallituskokoonpanon muutos tapahtui lokakuussa, kun silloinen pääministeri erosi protestina Mazheikiu Naftan yksityistämiskaupalle. Hallituskriiseistä huolimatta konservatiivien ja kristillisdemokraattien keskusta-oikeistolainen hallituspohja on pysynyt muuttumattomana. Konservatiivipuolue on osallistunut kaikkiin hallitukseen vuoden 1996 vaalivoitostaan lähtien. Seuraavat parlamenttivaalit järjestetään kuluvan vuoden syksyllä. Maaliskuussa 2000 pidetyt kunnallisvaalit ennakoivat tarkkailijoiden mukaan tulevien parlamenttivaalien tuloksia. Kunnallisvaaleissa yli puolet valtuustopaikoista meni keskustaan ja vasemmistoon sijoittuville puolueille.

EU-jäsenyyteen valmistaudutaan

EU-jäsenyyden tavoittelu on jo useiden vuosien ajan ohjannut Baltian maiden taloudellisen lainsäädännön kehittämistä ja talouden instituutioiden muodostamista. EU-jäsenyyden päämäärä on antanut Baltian maille selkeät suuntaviivat markkinatalouden rakentamiseen ja siten edistänyt talousreformia ja nopeuttanut uudistusten toimeenpanoa.

Viro oli niiden kuuden maan joukossa, jotka EU päätti hyväksyä jäsenyysneuvotteluihin vuonna 1997, jolloin laajentuminen itään käynnistyi. Muut ensimmäisen eli ns. Luxemburgin ryhmän maat ovat Kypros, Puola, Slovenia, Tšekki tasavalta ja Unkari. Latvialle ja Liettualle EU:n tuolloinen päätös ottaa Baltian maista mukaan vain Viro oli suuri pettymys. Erityisesti Latviassa pettymys kuitenkin kääntyi pian voitoksi, sillä talouden reformeja tehostettiin huomattavasti tavoitteena päästä mahdollisimman pikaisesti mukaan jäsenyysneuvotteluihin. Ponnistelut olivat tuloksellisia, ja kahden seuraavan vuoden aikana Latvian uudistukset edistyivät nopeasti.

Vuoden 1999 joulukuussa Euroopan unioni päätti ottaa lisää hakijamaita neuvottelemaan jäsenyydestä. Tähän hakijamaiden toiseen ryhmään eli ns. Helsingin ryhmän maihin kuuluvat Bulgaria, Latvia, Liettua, Malta, Romania ja Slovakia. Toisin kuin vuonna 1997, ei kriteerinä enää pidetty talousuudistusten etenemistä. Jäsenyysneuvotteluihin hyväksyttiin kaikki hakijamaat, jotka täyttivät jäsenyyden poliittisen kriteerin eli ovat toimivia demokratioita. Nyt mukaan otetuista Itä-Euroopan maista Latvian katsotaan olevan pisimmällä uudistuksissaan.

Samalla kun EU päätti uusien hakijamaiden ottamisesta jäsenneuvotteluihin päätettiin myös, että kukin hakijamaa etenee neuvotteluissa omien jäsenvalmiuksiensa mukaista tahtia eikä yhtenäisenä ryhmänä. Siten Helsingin ryhmän mailla on mahdollisuus hyvin edistyessään saavuttaa tai jopa ohittaa aiemmin neuvottelut aloittaneet Luxemburgin ryhmän maat. Varsinaiset neuvottelut Helsingin ryhmän maiden kanssa aloitettiin vuoden 2000 keuhällä.

Euroopan Unionin lainsäädäntö ja määräykset on jäsenyysneuvotteluja varten jaettu 31 lukuun. Hakijamaan on kunkin luvun kohdalla hyväksyttävä EU:n asianomainen lainsäädäntö tai sen on neuvoteltava itselleen siirtymäajan poikkeuksia. Neuvottelut on aloitettu yksinkertaisimmista luvuista, joissa EU:n määräyksiä on vähiten. Tällaisia ovat mm. ulkosuhteet, tiede ja tutkimus, koulutus sekä pieni ja keskisuuri yritystoiminta. Vuoden 2000 toukokuussa, eli noin kaksi vuotta neuvotteluiden alkamisesta Luxemburgin ryhmän maiden kanssa, pisimmälle siirtymätalousmaista olivat edistyneet Viro ja Slovenia. Molemmat olivat saaneet päätökseen neuvottelut 12 luvusta. Luxemburgin ryhmän maiden kanssa ollaan nyt siirtymässä vaikeampiin asiakokonaisuuksiin kuten maatalouteen, ympäristönsuojeluun ja henkilöiden vapaaseen liikkuvuuteen.

Kaikkien Baltian maiden päämääränä on päästä EU:n jäseneksi ensimmäisten maiden joukossa. Ne pyrkivät saattamaan jäsenyysneuvottelut loppuun vuoden 2002 kuluessa.

Tie EU:n jäseneksi on pitkä kaikilla jäsenyydestä neuvottelevilla mailla. Jäseneksi päästäkseen hakijamaiden on paitsi hyväksyttävä EU:n laaja lainsäädäntö, saatettava vastaavat lait voimaan omissa maissaan ja kaikkein vaativimpana tehtävänä huolehdittava siitä, että lakeja noudatetaan tarkoitettulla tavalla. Tämä puolestaan edellyttää useissa tapauksissa uusien organisaatioiden perustamista ja asiantuntijoiden kouluttamista työskentelemään niissä. Tehtävät eivät ole helppoja Baltian väestöltään pienille ja EU-maihin verrattuna köyhille maille.

Lähtöleveysuuden haasteet

Vakavimmat Baltian maiden makrotalouden ongelmat koskevat vaihtotaseen suuria vajeita. Baltian maiden on pystyttävä pitämään finanssipolitiikkansa tälle vuodelle laadituissa tiukoissa puitteissa, jotta vajeet saadaan pienemmään. Liettuassa syksyllä pidettävät parlamenttivaalit saattavat kasvattaa paineita budjettipolitiikan höllentämiseen. Rakennemuutoksista tärkeimpiä on yksityistämisen nopeuttaminen Latviassa ja Liettuassa.

Baltian maiden taloustilastoja

VIRO	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000,	jakso
Reaalinen BKT, %-muutos	-2.0	4.3	3.9	10.6	4.7	-1.1		
Teollisuustuotanto, %-muutos	-3.0	1.9	2.9	14.6	4.1	-3.9	12.6	Q1
Kuluttajahintojen %-muutos	41.7	28.9	14.8	12.5	6.5	3.9	3.1	4/00
Julkisen sektorin budjetin yli-/alijäämä, % BKT:stä	1.3	-1.3	-1.9	2.2	-0.3	-4.7		
Keskikuukausipalkka, USD	134	208	248	256	283	277	284	Q1
Rekisteröity työttömyys, kauden lopussa	5.1	5.0	5.5	4.6	5.1	6.5	6.6	4/00
Tavaravienti, milj. USD	1226	1697	1821	2294	2690	2452	746	Q1
Tavaratuonti, milj. USD	1583	2362	2832	3419	3805	3329	958	Q1
Vaihtotase, % BKT:stä	-7.2	-4.4	-9.2	-12.1	-9.2	-6.3		
LATVIA	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000,	jakso
Reaalinen BKT, %-muutos	0.6	-0.8	3.3	8.6	3.6	0.1		
Teollisuustuotanto, %-muutos	-9.5	-6.3	1.4	6.1	2.0	-8.8	3.8	Q1
Kuluttajahintojen %-muutos	26.3	23.1	13.1	7.0	2.8	3.2	3.7	4/00
Julkisen sektorin budjetin yli-/alijäämä, % BKT:stä	-4.0	-3.5	-1.7	0.1	-0.8	-3.5		
Keskikuukausipalkka, USD	128	170	179	207	226	241		
Rekisteröity työttömyys, kauden lopussa	6.5	6.6	7.2	7.0	9.2	9.1	9.0	3/00
Tavaravienti, milj. USD	1020	1367	1488	1839	2012	1729	294	1-2/00
Tavaratuonti, milj. USD	1321	1947	2286	2689	3138	2957	433	1-2/00
Vaihtotase, % BKT:stä	-0.2	-3.6	-4.2	-6.1	-10.6	-10.2		
LIETTUA	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000,	jakso
Reaalinen BKT, %-muutos	-9.8	3.3	4.7	7.3	5.1	-4.1	4.2	Q1
Teollisuustuotanto, %-muutos	-26.6	5.3	5.0	3.3	7.0	-9.9	4.5	Q1
Kuluttajahintojen %-muutos	45.1	35.7	13.1	8.4	2.4	0.3	0.8	4/00
Julkisen sektorin budjetin yli-/alijäämä, % BKT:stä	-5.5	-4.5	-4.5	-1.8	-5.8	-7.1		
Keskikuukausipalkka, USD	81	120	155	196	239	293	264	Q1
Rekisteröity työttömyys, kauden lopussa	4.5	7.3	6.2	6.7	6.9	10.0	11.2	4/00
Tavaravienti, milj. USD	2020	2706	3413	4192	3962	2996	939	Q1
Tavaratuonti, milj. USD	2220	3404	4309	5340	5480	4791	1243	Q1
Vaihtotase, % BKT:stä	-2.1	-10.2	-11.4	-10.2	-12.1	-10.8		

Lähteet: Kansalliset tilastoviranomaiset, EBRD

BOFIT Online

1999

- No 1* Jouko Rautava: Suorat sijoitukset Suomesta Venäjälle ja Baltian maihin vuonna 1997
- No 2* Pekka Sutela: The Northern Dimension: Interdependence, specialisation and some popular misconceptions.
- No 3* Tuomas Komulainen, Lauri Taro: The 1998 economic crisis in Russia and Finland's foreign trade
- No 4* Pekka Sutela: RUSSIA: The State and Future of the Economy
- No 5* Anton Stroutchenevski: RUSSIA: Virtual Stabilization and Real Crisis
- No 6* Laura Solanko: Regional budgets and intergovernmental transfers in Russian North and Northwest regions
- No 7* Jukka Taskinen: Changing incentives for Chinese state-owned enterprises
- No 8* Iikka Korhonen: Some implications of EU membership on Baltic monetary and exchange rate policies
- No 9* Lauri Taro: Baltic economies in 1998 – 1999: effects of the Russian financial crisis
- No 10* Juhani Laurila: Power Politics and Oil as Determinants of Transition: The Case of Azerbaijan
- No 11* Pekka Sutela: The Financial Crisis in Russia
- No 12* Vladimir Mau: Russian Economic Reforms as Perceived by Western Critics

2000

- No 1* Iikka Korhonen, Mare Randveer: Assessment of the euro's implications for economic development in the Central and Eastern Europe
- No 2* Rupinder Singh: Political Stability and Consensus: Keys to Sustainable Transition
- No 3* Tuomas Komulainen: Siirtyikö Venäjä vuonna 1999 kriisistä vakauteen?
- No 4* Pekka Sutela: Venäjä vaalien jälkeen
- No 5* Iikka Korhonen, Toivo Kuus, Villu Zirnask: Baltic Securities Markets
- No 6* Seija Lainela: Lamasta kasvuun – Baltia vuosituhatosen vaihteessa